

ШЛЯХАМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ К. І. ШАМАЄВОЇ

УДК 78.071.2Нейгаузи:780.616.432]:316.722](477.65-25)«1920/1922»(045)

Долгіх М. В.

Долгіх Марина Василівна, кандидатка мистецтвознавства, викладачка-методистка Кропивницького музичного фахового коледжу, наукова співробітниця КЗ «Кропивницький музей музичної культури ім. К. Шимановського» (Кропивницький, Україна).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7290-2407>

НЕЙГАУЗИ І ПРОЛЕТАРСЬКА КУЛЬТУРА. ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

На основі матеріалів місцевої преси проаналізовано напрямки співпраці Єлисаветградської родини Нейгаузів із більшовицьким режимом у 1920–1922 роках. Панорамно зображені форми і види культурно-освітньої роботи, типові для періоду панування Пролеткульту як організації самодіяльної творчості в мистецькій галузі – діяльність робітничих гуртків, студій при клубах, організація лекцій-концертів за практичною участю робітників, селян і солдатів тощо. Розглянуто впровадження ідей пролетарської культури в умовах деструктивної фази підміни фахових категорій популістськими тенденціями, що призвело до нівеляції професійного музичного мистецтва, втрати позицій важливості послідовної музичної фахової освіти на противагу доступному аматорству.

Простежено основні тенденції музичного життя міста Єлисаветграда на початку радянського режиму: введення тотального контролю над спеціалістами-музикантами, реєстрації інструментарію, виконання військової повинності. Оприлюднено віднайдені документи щодо конфіскації клавішних інструментів (роялів, фортепіано) з подальшим розбазарюванням і повним знищенням вартісного фортепіанного інструментарію на теренах краю.

Окреслено виконавську участь О. М. і Г. В. Нейгаузів, представників їхніх родин і колишніх учнів у циклах історичних концертів-лекцій «Вогнища» та «Палацу науки і мистецтва» для пролетарської публіки, проаналізовано програми, тематику заходів. Значення концертів-клавірабендів, камерних виступів-репетицій Г. Г. Нейгауза у Єлисаветграді потрактовано на тлі процесів виховання нової пролетарської аудиторії. Визначені причини примусово-добровільного повернення Нейгаузів як ветеранів педагогічної ниви до активної концертної діяльності.

Ключові слова: діяльність родини Нейгаузів, фортепіанне мистецтво, пролетарська культура, конфіскація музичних інструментів, концерти Генріха Нейгауза, реєстрація музикантів, реєстрація музичних інструментів.

Вельмишановна ювілярка Кіра Іванівна Шамаєва – потужна дослідниця у царині фортепіанного мистецтва України. На науковій ниві ми познайомились в Єлисаветграді/Кіровограді (зараз Кропивницькому) – батьківщині Г. Г. Нейгауза, В. Розумовської, Ю. Мейтуса та родинній колиці Блюменфельдів і Шимановських.

© М. В. Долгіх, 2023.

DOI: 10.31318/0130-5298.2023.49.298975

Символічно, що саме Кіра Іванівна, не раз перебуваючи на музичних фестивалях у Кіровограді, своєю постійною зацікавленістю архівними матеріалами підштовхнула нас, місцевих дослідників, до окреслення життєписів означених персон ізсередини, з глибинних процесів розвитку музичної культури регіону. Завдячую Кірі Іванівні як рецензенту моєї дисертації і монографії «Нейгаузи: варіації на єлисаветградську тему», під час роботи над якими ми часто обговорювали суперечливі питання, дискутували, і, що досить важливо, – з легкого побажання К. Шамаєвої розпочалося відкриття постаті непересічної піаністки Наталії Нейгауз та історії виникнення на теренах Центральної України Музичної школи Г. В. Нейгауза.

Постановка проблеми. Продовжуючи нейгаузівську тему, якій свого часу багато наукових сторінок присвятила наша ювілярка, звернемо увагу наукової спільноти на актуальний, сповнений конфліктних політичних протистоянь і гострої боротьби мистецьких позицій, період еволюції культури України – початок 1920-х років. Водночас спробуємо розібратися: як почувалася родина Нейгаузів у тодішньому надзвичайно інтенсивному коловороті ідей, тенденцій і світоглядних амбіцій? Як розвивалася діяльність їхньої музичної школи? І головне – чи потерпали вони від кардинальної зміни імперського панування владою робітників, селян і солдатів, що активно пропагувала нову пролетарську культуру, доступну широким масам населення? У визначеній площині явище «пролетарської культури» потрактовано з двох боків: по-перше, в контексті феномена Пролеткульту як освітньо-просвітницької та культуротворчої організації з усталеними догмами й тенденціями; по-друге, як ідеологічне підґрунтя мистецьких процесів у житті міста і регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До сьогодні цей, сповнений катаклізмів, період життєдіяльності родини Нейгаузів у Єлисаветграді не знайшов відображення в музикознавчій літературі. Єдина публікація, що ґрунтовно описує місцеве музично-громадське тло, на якому проходила рутинна щоденна педагогічна робота творчої родини, здійснена в колективному проєкті місцевих краєзнавців¹. У схожому історично-мистецькому контексті побудовані перший і другий томи видання, де відстежено передумови², резонансні події 1917–1920 рр.³ на теренах краю, пов'язані з наступними революційними перетвореннями. Поодинокі згадки й деякі натяки на певні тенденції 1920–1922 років містять монографії часів радянщини Л. Архимович та І. Мамчура⁴, мемуари⁵ і листування Г. Г. Нейгауза⁶ та спогади М. Тараканова⁷.

¹ Роки боротьби 1917–1922 р. на Єлисаветчині. Український погляд. Рік 1920. Проти білих і червоних окупантів. Книга третя / під заг. ред. Ю. С. Митрофаненка. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. С. 208–223.

² Роки боротьби 1917–1922 р. на Єлисаветчині. Український погляд. 1917–1918. Початок революційної стихії. Книга перша / під заг. ред. Ю. С. Митрофаненка. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 220 с.

³ Роки боротьби 1917–1922 р. на Єлисаветчині. Український погляд. Рік 1919. У вирі революцій. Книга друга / під заг. ред. Ю. С. Митрофаненка. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 184 с.

⁴ Архимович Л. Б., Мамчур І. А. Юлій Мейтус: Очерк жизни и творчества. Москва: Сов. композитор, 1983. 136 с.

⁵ Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избр. стати. Письма к родителям / общ. ред. С. Г. Нейгауза, Д. В. Житомирского, Я. И. Мильштейна; сост. Я. И. Мильштейн. Москва: Сов. композитор, 1975. 525 с.

⁶ Нейгауз Г. Г. Воспоминания. Письма. Материалы / Сост. Е. Р. Рихтер. Москва: Имидж, 1992. 414 с.

⁷ Шадурський О. С. М. М. Тараканов (до питання методики роботи з оперним хором) // Музичне мистецтво Донбасу: вчора, сьогодні, завтра: Зб. статей. ДДК ім. С. С. Прокоф'єва. Київ; Донецьк, 2001. С. 29–54.

Опосередковану мистецьку характеристику пора визвольних змагань отримала у монографії про родину Нейгаузів М. Долгіх¹.

Мета дослідження полягає у виявленні позиції родини Нейгаузів – лідерів музично-фахового середовища Єлисаветчини – під час зародження і становлення на теренах краю ідеології пролетарської культури упродовж 1920–1922 років, що супроводжувалось змінами пріоритетів, цінностей, мистецьких орієнтирів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі свідченнями науковиці О. Кравченко², на січень 1919 року в Єлисаветграді вже діяв осередок Пролеткульту – масової організації, налаштованої на добровільну самодіяльність у культурній, літературній і мистецькій галузях. Свідченням того є окремі заголовки в газетах із закликами до утворення чоловічого пролетарського хору, пролетарського оркестру «з метою організації самостійних пролетарських артистичних сил»³. Схоже, що стихійні акції, ініційовані знизу, спочатку навіть не оформлювалися як праця окремої філії, оскільки упродовж 1919 року на Єлисаветградщині одинадцять разів змінювалася влада, що заважало перспективному розвитку. Попри те, інтенсивна робота з популяризації академічної музики серед різних верств населення, яка велася при так званому першому пришестві в місто влади рад (із березня до середини серпня), відзначалася підвищеним культурно-освітнянським рівнем, на що не раз вказувалося в працях про Г. Нейгауза, К. Шимановського та Ю. Мейтуса – активних учасників цих процесів.

Наступ пролетарської культури як ідейної течії радянської влади на Єлисаветградщині розпочався у 1920 році з емоційної узагальненої публікації, текст якої пістрявів вимогами, закликами і лозунгами. «Пролетаріат для закріплення за собою своєї влади і для довершення святої справи визволення людства і ствердження лідерства соціалізму повинен створити свою культуру, яка б світлом своїм розсіяла непроглядну темряву невігластва, теплим подихом випарила болото буденності, в якому потонула людська думка», – закликав дописувач, вдавшись, між іншим, до критики буржуазної культури. За його точкою зору, пролетарське мислення потрібно виховувати, створивши при робітничих клубах гуртки – зокрема, літературний, музичний, драматичний, ораторський тощо, якими б керували досвідчені лектори, музиканти або артисти. Згодом секційні заняття автоматично перетворились би на робітничі студії з потрібним матеріальним оснащенням. І не важливо, на його думку, що початкові результати матимуть малу цінність, «головне – отримати навички, проявити свої здібності, розвинути вміння й смак, що досягається в процесі праці». Стаття закликала Відділ Народної Освіти (надалі – ВНО) створити умови для «продуктивної роботи», щоб врешті «стара хибна думка здригнулася перед міццю й величчю нової, правдивої, комуністичної»⁴.

Із грудня 1920 року гасла й девізи перетворилися на афектовані вимоги встановлення диктатури пролетаріату і висловлювалися вже іншими фразами: «Тільки шляхом організованої боротьби пролетарських і селянських мас з буржуазією, тільки через диктатуру пролетаріату і неможливого селянства трудящі маси всього світу під керівництвом III Інтернаціоналу прийдуть до повної перемоги і панування мозолистих рук над експлуататорами, до розквіту нової пролетарської культури і мистецтва»⁵.

¹ Долгіх М. В. Нейгаузи: варіації на єлисаветградську тему. Кіровоград: Лисенко В. Ф., 2013. 336 с.

² Кравченко О. О. Культуротворча діяльність Пролеткульту в умовах освітньо-просвітницького руху 20-х рр. XX ст. // Історико-педагогічний альманах. Вип. 2. 2018. С. 31–36.

³ [Анонс] // Известия (Єлисаветград). 1919. № 85. 20 июня. С. 4.

⁴ Заездный М. О рабочих студиях // Вісті (Єлисаветград). 1920. № 112. 13 черв. С. 3, 4.

⁵ Организация «Пролеткульт» // Известия (Єлисаветград). 1920. № 263. 4 дек. С. 2.

Мистецьке життя міста Єлисаветграда цих років перетворилося на калейдоскопічну зміну творчих спілок (Всеробмист – Спілка робітників мистецтва), громадських національних осередків, у діяльності яких музика відігравала вагомую ідейну роль (українська «Просвіта», єврейський клуб імені жовтневої революції), культурно-освітніх громад (Балківська ім. Т. Шевченка, Маслениківська тощо), замісника фахової концертної агенції – «Колективу артистів» та ін. Але головним масовим і на довгі часи домінуючим став вектор перемикавання професійного мистецтва на аматорство, результатом чого виявилось відкриття робітничих і червоноармійських клубів, аудиторій, на базі яких організовувалися пролетарські хори, оркестри, театральні й художні гуртки та секції. За участю таких колективів проводилися нові видовищні заходи – концерти-мітинги до революційних свят на відкритих сценічних майданчиках, благодійні концерти на користь голодуючих із кружечними зборами, лекції-концерти. Робота в подібних умовах з аматорськими колективами потребувала знань, умінь і навичок, для напрацювання яких було створено підвідділ позашкільної освіти, що опікувався підготовкою інструкторів для ідейно правильного підходу до мистецької праці.

Завдяки матеріалам єлисаветградських газет вимальовується струнка картина адаптації родини Нейгаузів до реалій більшовицького режиму. Після від'їзду з міста фахових музикантів, які формували мистецькі традиції регіону упродовж початку ХХ ст., Єлисаветград опинився у деструктивній фазі підміни фахових категорій популістськими тенденціями. Стосунки нової влади з музикантами-професіоналами склалися відверто вороже і їхні виконавські, педагогічні надбання демонструвалися як непотрібні, зайві знання для флагманів революції – робітничо-селянських і солдатських мас.

Разом з іншими спеціалістами Нейгаузи ледь виживали у нелюдських економічних умовах – серед нужденності, холоду і голоду, під страхом розстрілу Ревтрибуналу за окремі провини, як то уведений тотальний контроль через потребу реєстрації особи музиканта і його домашнього інструментарію, умову не змінювати без попередження місце проживання, виконання обов'язкової військової повинності тощо. Паралельно в місті відбувалися показові розправи над класовими ворогами (публікація списків тих, які підлягають арештам і знищенню; власне арешти, розстріли, концентраційний табір). Серед них було багато освічених представників дворянства, поміщиків та інтелігенції, які цінували музичне мистецтво і підтримували його активний розвиток на теренах краю, зокрема С. Соколов-Бородкін, Я. Кобець, родини Ерделі, Поляновських та ін.

Після послідовного вивчення доступних архівних матеріалів стало зрозуміло, як цілеспрямовано й наступально більшовицький режим брав під контроль кожен ланку фахової діяльності музикантської спільноти. Першими підпали під примусову мобілізацію музиканти-духовики. Наказом № 60 Єлисаветградського повітового військового комісаріату їх оголосили мобілізованими разом з інструментами й зарахували як червоноармійців до гарнізонного оркестру під керівництвом тов. Коротаєва на загальних умовах проживання в казармах, отримання червоноармійського пайка та «платою за ставками біржи праці». Подібна акція проводилася «з метою розвитку культури просвітництва і підняття духу серед червоноармійців»¹.

За кілька тижнів у місцевій газеті пояснювалися особливості чергового наказу трудової мобілізації культурно-просвітницьких діячів. До наступної групи віднесли «вчителів, лекторів, інструкторів, діячів естради і сцени», які мали упродовж 12–18 травня пройти реєстрацію у ВНО і бути готовими виконати обов'язкову трудову

¹ [Наказ] // Вісті (Єлисаветград). 1920. № 78. 2 трав. С. 2.

повинність – командуватись для «обслуговування фронтових культурно-просвітницьких організацій» в будь-який момент. Звільнитися від відрядження на фронт можна було лише через стан здоров'я. Для більшого ефекту під коментарями було розміщено текст лякаючого змісту: «За ухилення від реєстрації та надання неправильних відомостей винні передаються до суду Ревтрибуналу»¹.

Враховуючи приналежність Нейгаузів саме до такої категорії «культурно-просвітницьких діячів», закономірно, що вони вдалися до реанімації концертної діяльності під страхом бути відправленими в більш жорстокі умови. Між іншим, подібна інформація пояснила, чому в 1920 році сімнадцятирічний композитор і піаніст-імпровізатор Ю. Мейтус, який мав досить крихке здоров'я, несподівано «захоплений новою діяльністю виїжджав до червоноармійських частин, що діяли проти Врангеля»², оскільки це було не його власне рішення, а «відрядження в розпорядження фронтових організацій».

У серпні місяці вживалися міри з посилення жорсткості попередніх наказів: пропонувалося «всім викладачам, лекторам, артистам, музикантам, художникам та іншим культурникам» зареєструватися, оскільки (!) лише тоді вони матимуть преференцію звільнитися від нарядів на (фізичні. – *М. Д.*) роботи та «будуть залучені тільки для культурної роботи серед червоноармійців, робітничих та селянських мас»³. У такому наказному тоні⁴ у грудні відбулася реєстрація «всіх діріжорів та регентів, як світських, так і духовних хорів»⁵.

Від 1920 року також розпочався активний наступ на так звані матеріальні статки музикантів – музичні інструменти. Крок за кроком, наказ за наказом просувалася влада до тотального контролювання масиву музичного інструментарію: спочатку він підлягав реєстрації та анкетуванню, а згодом і конфіскації. Першим дзвіночком посягання на приватну власність музикантів виявилися вимоги, закріплені наказом за підписом завідувача Віднаросвіти С. Машкевича: «ВНО пропонує від дня публікації цього наказу в п'ятиденний строк зареєструвати в Позашкільному підвідділі Віднаросвіти всі духові та струнні інструменти: піаніно, роялі, грамофони, гармонії, а також ударні інструменти». Примітно, що автором наказу стала людина, далека від розуміння специфіки музичного мистецтва. Але це не завадило фіналізувати процитований наказ тогочасною ключовою фразою: «Особи, які ухиляються від виконання, будуть передані суду Ревтрибуналу, а інструменти конфісковані»⁶.

Для спрощення контролювання музичного інструментарію було розроблено спеціальну реєстраційну анкету (див. Додаток 1), розмножену друкарським способом, в якій містилися як відомості про музичні інструменти, так і ключова інформація про їхніх господарів.

Через абсолютно нову форму взаємодії влади з громадськістю, а саме покладання фіскальної функції на міліцейські органи, задіяння новостворених кварткомів при інвентаризації меблів, посуду, іграшок та, в тому числі, музичних інструментів, звукопрогравальних апаратів, у документах Державного архіву Кіровоградської області вдалося віднайти кілька справ із виписаними адресними мандатами на конфіскацію роялів і фортепіано (див. Додаток 2). Вочевидь означені

¹ Трудовая мобилизация культурно-просветительных деятелей // Известия. 1920. № 90. 16 мая. С. 2.

² Архимович Л. Б., Мамчур И. А. Юлий Мейтус: Очерк жизни и творчества. Москва: Сов. композитор, 1983. С. 8.

³ Приказ // Известия. 1920. № 170. 21 авг. С. 2.

⁴ Збережено оригінальний рукопис.

⁵ Наказ // Известия. 1920. № 270. 17 дек. С. 2.

⁶ [Наказ] // Державний архів Кіровоградської області. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 88. Арк. 3.

документи слугували водночас підтвердженням винаймання гужового транспорту для перевезення важко підйомних клавірних інструментів до місця збереження, тому й залишилися серед фінансових звітів ВНО.

Вилучені з особистого обігу містян коштовні інструменти згодом передавалися за листами-вимогами до народних аудиторій, хат-читалень, культурно-освітніх товариств, польових госпіталів, клубів Єлисаветградського повіту. Серед листів-скарг від мешканців містяться дописи про позамузичне користування дорогими роялями, коли місцеві активісти вживали зняті рояльні струни для сільськогосподарських потреб, застосовували кришки як місця для відпочинку, столи (розпалювали на них спиртівки, розігрівачи їжу) тощо. В метушливій атмосфері перерозподілу матеріальних цінностей про якісний облік стану музичного інструментарію не йшлося. Лише із заяв музикантів, які відстежували долі своїх «засобів для заробітку», можна дізнатися про поступове знищення пролетарськими спільнотами непотрібних пересічним трудівникам роялів і фортепіано.

Паралельно відбувався процес націоналізації культурно-мистецьких майданчиків: було закрито і переведено у власність держави театри й кінотеатри (постанова від 17 червня 1920 року). За місяць, у серпні, стали радянськими, підпавши під націоналізацію, три місцеві приватні музичні школи, серед яких була й Музична школа Г. В. Нейгауза.

Але навіть у складних умовах нівеляції мистецтва, представлення його буржуазними забаганками панівних класів Нейгаузи разом із своїм мистецьким оточенням намагалися розвивати музичне життя міста. Виконувати педагогічні функції й перебувати в своєрідному затінку музичної еволюції означало бути знищеними як не фізично, то морально. Втрата педагогічної роботи могла призвести до конфіскації ще й власних стареньких роялів. Тож був єдиний шлях, котрий обрали ветерани фортепіанної педагогіки Нейгаузи – співпрацювати з новою владою як професіонали-консультанти. Ймовірно це дозволяло владнати кілька гострих моментів: 1) числитися на державній мистецькій службі, щоб не потрапити під військову мобілізацію; 2) залишити у власності родинні музичні інструменти¹; 3) з часом, із 1922 року, повернутися до педагогічної діяльності в своїй Музичній школі у звичному для Г. В. Нейгауза амплуа – директора і викладача.

Тож при керівній ролі підвідділу позашкільної освіти ВНО, організаційній допомозі друга родини Миколи Панасовича Пашковського – музично-театрального критика, публіциста й палкого шанувальника академічного музичного мистецтва, Густав Вільгельмович і Ольга Михайлівна Нейгаузи долучилися до довгострокових проєктів із популяризації класичної музики. Збіглися інтереси обох сторін: із боку Нейгаузів – виживання у складних умовах визвольних змагань і водночас реалізація позитивного покликання плекати музично-художню культуру молоді, з боку нової влади – можливість контролювати митців старої формації, використовуючи їхній фаховий потенціал для «насадження музичної культури» будь-якими засобами.

Мистецька робота з підвищення рівня загальної освіти майбутніх пролетарських інструкторів активно впроваджувалася новоствореним «Вогнищем» – культурним осередком на базі приміщення «Колізею», розташованому на міському бульварі, а згодом – у нововідкритому Палаці науки і мистецтва, в якому Г. В. Нейгауза було призначено завідувачем музичної секції. Декларація ідей популяризації знань серед широкого кола зацікавлених, допомоги при самоосвіті містилася в одній зі статей: «“Вогнище” має за мету пропаганду ідеї народної освіти,

---

¹ Як відомо, при від'їзді до Москви в 1933 р. Нейгаузи перевезли з собою старенький рояль фірми Бехштайн і родинне фортепіано.

вказівки шляхів і засобів самоосвіти, взагалі – залучення робочої людини до радощів знання й мистецтва»¹.

Чи підтримували Нейгаузи визначену ідеологію пролетарської культури? Чи бачили в ній перспективу подальшого життя? Скоріше за все, причина участі у подібних проєктах корінилася в інстинкті самозбереження – зберегти життя власне й близьких, повернути минулий світ злагоди, матеріального достатку і видимої авторитетності. Генріх Нейгауз, який пояснив політичну байдужість батька «інтелігентською люмпен-пролетарською ідеологією», вказував на його байдужість до політичної діяльності й віру в перемогу справедливості.

Панорама заходів, ініційованих М. Пашковським, передбачала використання максимальних можливостей: поки готувалося приміщення, бесіди проводилися на пленері, консультації надавало спеціально створене «Довідникове бюро з культурно-просвітницьких питань», організовувалися різнопланові стендові лекції, а згодом – бесіди-лекції із демонструванням музичних ілюстрацій.

Вже для першої лекції (12 червня, «Правда і краса в музиці») слухачів просили підготуватися з певного напрямку знань, а саме – розуміти значення слова «ідеал», бути в курсі історичного контексту доби Відродження і визначати природні почуття. Учасниками бесіди-дискусії стали артисти-учасники самодіяльності й педагогік-курсанти (бл. 150 осіб), які мали висловити власну думку на запропоновані питання лектора, що стосувалися як світської музики, так і духовної. Згідно з результатами полеміки, загальними зусиллями аудиторії визначені чотири складові музичного твору, як то «чиста краса, загальна схвильованість почуттів, правда звуковислову і шляхетність стилю»². У музичному ілюструванні заходу брали участь співаки Бернштейн, Тхоржевська, піаністи Г.В. Нейгауз і його учениця Н. Колосова, скрипаль Ар. Лип'янський.

Наступні лекції поєднували аналіз музичних емоцій і психологічного сприйняття («Безтурботність у музиці», 3 липня; «Подорож до Ніагарського водоспаду», 17 липня; «Про народну італійську музику», 31 липня; «Душа народу – в його музиці», 14 серпня; «Українська пісня», 6 вересня; «Шукачі правди. Г.С. Сковорода – український просвітник 18 століття», 10 жовтня) і супроводжувалися грою на фісгармонії Р. Вебер, М. Поль і самого М. Пашковського. Долучалися також окремі співаки (Є. Гесен), хор профспілки «Харчовик».

На 1921 рік Нейгаузи були вже доволі поважного віку. Густаву Вільгельмовичу виповнилося 75 років (брав участь у 13 концертах), а Ользі Михайлівні – 62 (грала в трьох концертах). Г. В. Нейгауз долучився до виконання Симфонії № 9 Л. Бетховена на 4 руки в перекладенні Ф. Ліста з піаністом М. Медемом на однойменних лекціях-концертах М. Пашковського в Робочій аудиторії (п'ять концертів: 25 березня – відкрита генеральна репетиція; 27-го – для членів профспілок і червоноармійців; 3 квітня – для учнів профшкіл і технікумів; 21 серпня – для учнів музичних шкіл, 7 листопада). За свідченнями присутніх, зала не змогла вмістити всіх охочих, багатьом довелося слухати стоячи в залі й навіть за зачиненими дверима. Ремарки кореспондентів позитивно оцінювали результат: «Виконання симфонії на двох роялях стояло на висоті», «помітна ретельна та довготривала підготовка»³.

Родинним дуєтом у чотириручних перекладеннях Нейгаузи зіграли Симфонію № 6 «Патетичну» П. Чайковського (17 квітня, 17, 24 липня) на лекції-концерті «Горе й радість у творчості». Логічним доповненням програми стала низка романсів

¹ В под'отделе внешкольного образования // Вісті. 1920. № 97. 26 трав. С. 3.

² Анкетная сводка о первой лекции-концерте для трудового народа // Вісті. 1920. № 120. 23 июня. С. 4.

³ Театр и музыка. Лекция-концерт: 9 симфония Бетховена // Известия. 1921. № 68. 29 марта. С. 4.

П. Чайковського, виконаних колишньою вихованкою Музичної школи Нейгаузів В. Келлер у супроводі Г. В. Нейгауза.

За рік успішної популяризаторської діяльності проекти Палацу науки і мистецтва і отримали постійного слухача з робітничо-солдатського середовища, і сформуvalи позитивну думку навколо доцільності й важливості подібних форм пролетарського мистецтва. «Безперечно, робітники вже втягнулися у творчу роботу палацу і опанували цей новий тип повчальних концертів, де в такій популярній формі, поряд із музичним виконанням, подаються різноманітні відомості з історії музики, естетики, психології, філософії та історії літератури»¹, – вказував місцевий часопис, рекламуючи черговий захід «Мистика в музиці», в ілюстраціях якого дует Г.В. Нейгауза і М. Медема виконував Симфонію «Данте» Ф. Ліста (три концерти – 26 червня, 3 липня, 30 жовтня). У такому творчому тандемі кілька днів по тому музиканти ознайомили місцеву публіку з Симфонією № 1 В. Калинникова й Симфонією № 2 Р. Шумана (3 липня) на івенті під назвою «Народність і штучність у симфонії».

Масовим святковим дійством відзначив Палац третю річницю радянського революційного перевороту 7 листопада. Характеризуючи захід, свідок констатував, що «програма концерту складалася з творів, які зображають моменти боротьби поневоленних з поневолювачами, боротьби, що завершується поваленням ненависного ярма»². З подібних тематичних міркувань було виконано увертюру «Егмонт» Л. Бетховена дуетом О. М. і Г. В. Нейгаузів, бетховенську Симфонію № 9 дуетом Г. В. Нейгауза і М. Медема і солоспіву співачкою В. Келлер у супроводі Г. В. Нейгауза.

25 грудня кооперація митців організувала оригінальний захід краєзнавчого характеру. «Весь концерт демонстрував щось органічно цілісне – вчитель і учень, або два близькі товариші, старший і молодший»³, – вказував місцевий журналіст, повідомляючи, що героями-композиторами виступали уродженець Єлисаветграда Ф. Блюменфельд, син викладача реального училища, та його викладач по Петербурзькій консерваторії М. Римський-Корсаков. Окремо позначалося, що до концерту погодилася долучитися рідна сестра знаменитого земляка, відома фортепіанна викладачка О. Нейгауз. Із музичних творів звучали романси (В. Келлер, концертмейстер Г. В. Нейгауз), симфонічна поема «Антар» М. Римського-Корсакова і струнний квартет Ф. Блюменфельда (фортепіанний дует О. М. і Г. В. Нейгаузів).

Продовжуючи музично-громадську діяльність у Палаці науки і мистецтва, Г. В. Нейгауз у 1922 році мав сили та енергію підготувати й зіграти «Фауст-симфонію» Ф. Ліста в дуеті на двох роялях із В. Келлер і «вдало впорався зі своїм завданням», а також акомпанувати виконанню останнього романсів Ф. Ліста на вірші Й. Гете. Захід відбувався напередодні новорічного свята, 1 січня, платно, і, між тим, зацікавив публіку⁴. Цей івент став останнім із підготовлених і проведених М. Пашковським, оскільки митець згодом тяжко захворів і помер. Акцентуємо увагу, що, завдяки ентузіазму, власній харизмі й відповідальному ставленню до справи останнього, сформувалася активна місцева слухачька аудиторія, кількість присутніх на акціях досягала в середньому 450–500 осіб.

Поверненням до творчості улюбленого Л. Бетховена був позначений вечір 15 січня. Прозвучали два масштабні опуси – Симфонія № 5 і увертюра «Леонора» в чотириручному перекладенні, «у звичайній ретельній обробці»⁵ фортепіанного

¹ Лекция-концерт «Мистика в музыке» // Известия. 1921. № 144. 30 июня. С. 2.

² М. Б. Как проведены были вечера 6 и 7 ноября // Известия. 1921. № 258. 11 нояб. С. 3.

³ Дворец науки и искусства // Известия. 1921. № 300. 30 дек. С. 4.

⁴ Дворец науки и искусства // Красный Путь. 1922. № 3. 4 янв. С. 2.

⁵ Дворец науки и искусства // Красный Путь. 1922. № 15. 19 янв. С. 2.

дуету Г. В. Нейгауза і М. Медема. Дебютанткою програми стала 12-річна Аті (Астрід) Нейгауз – онучка митців із виконанням першої частини Сонати № 17 *d-moll*, ор. 31, № 2 та двох вальсів Ф. Шопена.

Наступні імпрези, що проводилися Палацом науки і мистецтва навіть без участі М. Пашковського, вже не мали тієї ґрунтовної лекційно-пізнавальної складової і перетворилися на прості концерти на користь... з метою збору грошей або іншими благодійницькими цілями. 28 травня Повітполітпросвіт ініціював музичний вечір пам'яті П. Чайковського, всі донати з якого передавалися на користь голодуючих. «Старі “жерці музики”, Нейгаузи і Медем, виконали всі твори Чайковського як завжди майстерно і художньо», – писав рецензент, відзначивши також «звучний та виструнчений голос» співачки В. Келлер¹. До програми було включено пісні композитора і два його симфонічні твори в чотириручному перекладенні – поему «Франческа да Ріміні» й увертюру-фантазію «Ромео і Джульєтта».

Наприкінці року в концерті на користь каси взаємодопомоги Всеробмисту місцеві піаністи Г. В. Нейгауз, М. Медем, Н. Битенський і С. Мілеант вдалися до певного експерименту – виконали на двох роялях у 8 рук бетховенську Симфонію № 6 і «Весільний марш» Ф. Мендельсона. Вочевидь цей виступ став останнім виходом на велику сцену патріарха фортепіанного піанізму Єлисаветградщини Г. В. Нейгауза.

Між іншим, у 1922 році відновилася традиція щорічних звітів Музичної школи Нейгаузів. Таких концертів у травні було два, перший – ранок за участю малюків 25 травня, а другий – зі свідомими старшими піаністами 28 травня. За лаконічним повідомленням газети, приховані роки, витрачені на здобуття достатніх технічних навичок: «Відчувається, що витримана гра дітей – це результат довгої та наполегливої праці досвідченого викладача»². Ще один учнівський музичний ранок було проведено 6 серпня, виконавцями були учні молодших і середніх класів, які виконували твори З. Леберта, Л. Штарка, К. Черні, М. Клементі, Ф. Кулау, В. А. Моцарта, С. Геллера, Ф. Мендельсона і Л. Бетховена.

У трохи відмінному, чисто фахово-концертному амплуа виступали інші представники родини Нейгаузів – Наталія Густавівна Нейгауз і Йоганн Штайнбах. Функцію відсутньої філармонійної організації певний час виконував у місті так званий «Колектив артистів», під крилом якого об'єдналися для виконання військової мобілізації так звані «культурники», тобто музиканти. Зокрема, вони організовували концерти-лекції для курсантів політичних курсів і червоноармійців. Серед учасників травневого монографічного заходу, присвяченого творчості П. Чайковського, зафіксовано присутність Н. Нейгауз. У концерті-митингу 25 травня на користь «виключно червоноармійських частин» головним виконавцем став військовополонений, майбутній зять Нейгаузів – скрипаль, професор Віденської консерваторії Й. Штайнбах. За кілька тижнів він і Н. Нейгауз були зазначені в анонсі Сьомого концерту «Колективу артистів» 17 червня в Зимовому театрі з програмою творів П. Чайковського³.

За сталою традицією, щороку до міста приїздив Генріх Густавович Нейгауз. У серпні 1920 року він учергове завітав до батьків на канікули вже як професор київського Музично-драматичного інституту імені М. Лисенка. І, зрозуміло, не міг не заграти великий клавірабанд (5 серпня) з творів Й. С. Баха (Органна фантазія і fuga в транскрипції Ф. Ліста), Л. Бетховена (Сонати № 31 *As-dur*, ор. 110 і 32 *c-moll*,

¹ ЛАВЭ. Искусство и культура. Концерт в пользу голодных // Красный Путь. 1922. № 122. 31 мая. С. 2.

² Музыкальный утренник // Красный Путь. 1922. № 119. 27 мая. С. 2.

³ Извещения // Известия. 1920. № 115. 17 июня. С. 2.

ор. 111), Р. Шумана і Й. Брамса. Відпускати з міста такого прогресивного діяча містяни не хотіли, бо, як свідчив рецензент: «Три ознаки різнять Генріха Нейгауза: вроджена безсумнівна талановитість, прищеплена загальна і музична культурність і чудова розумна працездатність»¹. Вказуючи на неймовірну працюючість піаніста, дописувач констатував, що Нейгауз активно й багато працює, бо саме в роботі (творчій, педагогічній) вбачає розуміння завдань мистецтва. Поряд у тексті містилася пропозиція щодо призначення артиста головою музичної справи у місті як керівника народної консерваторії, що було досить сміливою, але нереальною ініціативою.

Орієнтуючись на виклики часу, Г. Г. Нейгауз ініціював нову форму виступу – камерні вечори з роз'ясненнями і словесними характеристиками в приміщенні Музичної школи Нейгаузів. Перший вечір (21 серпня) повністю концентрував увагу слухачів на особливостях творчості Ф. Шопена, тому розбиралися і звучали один із Концертів, Баркарола *Fis-dur*, ор. 60, одна з Балад і кілька ноктюрнів. Програма другого вечора (4 вересня) орієнтувалася на смаки музичної еліти й демонструвала так звану «новітню музику» – творчість Ф. Блюменфельда, К. Шимановського, М. Метнера, С. Рахманінова, С. Прокоф'єва і О. Скрябіна. В анонсі окреслювалося, що доповідач особливу увагу звертатиме на творчість модерніста С. Прокоф'єва і виконає його Сонату № 3 *a-moll*, ор. 28. Місцеві мешканці не раз переповідали історії, що нейгаузівські вечори мали особливий попит серед молоді, слухачів приходило багато, а ті, кому не вистачило місць, стояли й слухали під вікнами концертної кімнати.

Єлисаветградських повідомлень про творчі вечори Генріха Нейгауза упродовж 1921–1922 рр. не віднайдено. Вірогідно, преса не все встигала занотовувати. А можливо мегаактивна громадська робота музиканта у Київській консерваторії, згодом зміна помешкання на Москву та адаптація в Московській консерваторії і на додачу надзвичайно активна гастрольна діяльність не давали йому змогу працювати ще й під час відпустки. І все ж улітку 1923 року ситуація поліпшилася й клавірабанд Г. Г. Нейгауза, якого представляли «кращим сучасним професором», котрий «посів почесне місце в рядах видатних європейських піаністів»², відбувся 27 серпня в Центральному робітничому клубі Єлисаветграда.

Висновки. Згаданий період військового, матеріального і психологічного терору вплинув погрозливими звинуваченнями, вимогами й утисками на повернення ветеранів піаністично-педагогічної сфери Нейгаузів до активного музикування через страх за своє життя. Прикладом тому слугують уперше оприлюднені й систематизовані факти півторарічної музично-громадської діяльності Г. В. Нейгауза, його родичів та учнів на сценічних майданчиках міста. Тож суперечливі початкові 1920-ті принесли музичним митцям, і Нейгаузам зокрема, забагато змін – політично упереджених, небезпечних беззаконністю, помилковою суб'єктивністю, свавільністю з боку владних структур і постійними загрозами та звинуваченнями. При загальних тенденціях режиму тотального знищення старої музичної системи і хаосу, повного нерозуміння того, яким чином має бути реформована і налагоджена до роботи нова пролетарська мистецька ділянка, фахівці мистецької галузі мали пристосовуватися, виживати й погоджуватися на співпрацю з більшовицьким режимом.

¹ Н. П. [Пашковский Н. А.] Генрих Нейгауз, пианист // Известия. 1920. № 161.10 авг. С. 2.

² К концертам профессора Г. Нейгауза // Красный Путь. 1923. № 189. 22 авг. С. 3.

Анкета по перереєстрації музичних струментів¹

1. Струмент
2. Фабрика
3. №
4. Ф., і., по-батькові власника
5. Адреса
6. Рід роботи
7. Фах
8. Профсоюз
9. Партійність
10. Матеріальний стан.
11. Скільки дітей
12. Хто в сем'ї вчиться музиці
13. Скільки літ вчиться
14. У кого бере уроки
15. Чи вчиться в музичній школі
16. Чи дає уроки музики
17. Чи належить до союзу «Всерабіс»

Якщо струмент не у власника, а відданий на прокат – зазначити фамилию та адресу особи, котрій відданий струмент на прокат.

« ____ » _____ 1920 року

Перелік клавішних інструментів, конфіскованих у мешканців Єлисаветграда, 1920 р.²

№	ПІБ	Адреса	Інструмент	Фабрика
1.	Авдеєв Іван Петрович, земський статистик	Петровська вул.	фортепіано	
2.	Багряков Леонід Васильович		рояль	
3.	Бардах М.А.		фісгармонія	
4.	Бракер Микола Миколайович, колишній почесний мировий суддя	Михайлівська вул., вл. буд.	фортепіано	

¹ Текст оригіналу збережено. Державний архів Кіровоградської області надані ДІКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 88. Арк. 4.

² Таблицю складено на основі наступних документів: О регистрации и конфискации музыкальных инструментов, февраль-декабрь 1920 г. // ДАКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 87. 79 арк.; О выдаче мандатов на право конфискации, об отпуске для школ, детских столовых, кружков пианино и др. музыкальных инструментов // ДАКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 88. 103 арк.; Об отпуске для клубов, кружков и школ пианино и др. музыкальных инструментов, апрель-декабрь 1920 г. // ДАКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 89. 83 арк.

5.	Булатов	Чигиринська вул., буд. Невятовича	рояль	
6.	Бутович		рояль	
7.	Вахович	Петрівська вул., буд. Голдреєр	рояль	
8.	Гайнц Матильда Францівна	Велика Перспективна вул., буд. Павлович	рояль	Дідерікс
9.	Ганз Софія, вчителька музики	Вул. Карла Маркса, буд. Павлович	фортепіано	Т. Бенш
10.	Гейбтман	Московська/ Пашутинська вул., вл. буд.	фортепіано	
11.	Голдреєр	Петровська вул.	фортепіано	
12.	Гомберг Самуїл Якович	Михайлівська вул., вл. буд.	рояль	Гаазе
13.	Горфінкель	Миргородська вул.	фортепіано	
14.	Деменьєва	Вокзальна вул.	фортепіано	
15.	Доннербер Марія	Вокзальна вул.	фортепіано	
16.	Єремєєва Є. Н.	Верхньо-Донська вул., буд. Саргані	фортепіано	
17.	Змієва Ольга Дмитрівна, вчителька музики	Биковська вул., буд. Москальова	фортепіано	Швехтен
18.	Керстич Єлизавета Михайлівна, вчителька французької мови Трудшколи № 11	Архагельська вул., вл. буд.	рояль	Пле'ель
19.	– «« –	Петрівська вул., буд. Гольдреєра	рояль	Шлепітс
20.	Кліот	Успенська/Клинцівська вул., буд. Крейман	фортепіано	
21.	Коваленко	Двірцева вул., вл. буд.	рояль	
22.	Коренко	Вул. Карла Маркса	рояль	
23.	Костецький Гаврило Йосипович	Миргородська вул.	фортепіано	Ірмлер
24.	Котляревська Мехся Гершівна	Петропавлівська вул., буд. Шишковської	рояль	
25.	Куртубанов Микола	Нижньо-Донська вул., вл. буд.	фортепіано	
26.	Лазаревич	Карла Маркса/Олексіївська вул., буд. Васильковської	фортепіано	
27.	Лебедева Варвара Іванівна	Вул. Гоголя, 37	фортепіано	
28.	Лутковська Марія Олександрівна, вчителька музики	Михайлівська вул., № 41	фортепіано	Трессель
29.	Меєрсон	Нижньо-Донська вул., № 29	фортепіано	

30.	Пашутін	Вул. Леніна, буд. Чичелії	фортепіано	
31.	– «« –	Вел. Перспективна/ Преображенська вул., вл. буд.	фортепіано	
32.	Пісецький Яків Васильович	Петровська вул., вл. буд.	фортепіано	
33.	Розумовський, хазяїн цегляного заводу	Московська вул., буд. Роффе	фортепіано	
34.	Ферберов	Архангельська вул., вл. буд.	фортепіано	
35.	Халтурін Сергій Іванович	Олександрівська вул., буд. Стрембської	рояль	Блютнер
36.	Ходнева Євгенія Спиридонівна, вчителька музики	Михайлівська вул., № 41	фортепіано	
37.	Чихун	Гоголівська вул., № 37	фортепіано	
38.	Шевченко	Архангельська/ Верхньо-Донська вул., вл. буд.	фортепіано	
39.	Шуйський	Бульварна вул., вл. буд	рояль	
40.	Юдицька-Бершадська, лікар	Інгульська вул., буд. № 30	фортепіано	
41.	Яновська	Вул. Шевченка, буд. Гольдрєєра	фортепіано	

Стаття надійшла до редакції 13.02.2023 року

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. [Анкета по перереєстрації музичних струментів]. Державний архів Кіровоградської області (надалі ДАКО). Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 88. Арк. 4.
2. Анкетная сводка о первой лекции-концерте для трудового народа. Вісті. 1920. № 120. 23 июня. С. 4.
3. [Анонс]. Известия. 1919. № 85. 20 июня. С. 4.
4. Архимович Л., Мамчур И., 1983. *Юлий Мейтус: Очерк жизни и творчества*. Москва: Сов. композитор, 136 с.
5. В под'отделе внешкольного образования. Вісті. 1920. № 97. 26 трав. С. 3.
6. Дворец науки и искусства Известия. 1921. № 300. 30 дек. С. 4.
7. Дворец науки и искусства Красный Путь. 1922. № 3. 4 янв. С. 2.
8. Дворец науки и искусства Красный Путь. 1922. № 15. 19 янв. С. 2.
9. Долгіх М., 2020. Музичні митці під пильним оком ЧК: на межі життя і смерті. *Роки боротьби 1917–1922 р. на Єлисаветчині. Український погляд. Рік 1920. Проти білих і червоних окупантів. Книга третя*. Кропивницький: Імекс-ЛТД, С. 208–223.
10. Долгіх М., 2013. *Нейгаузи: варіації на єлисаветградську тему*. Кіровоград: Лисенко В. Ф., 336 с.
11. Заездный М., 1920. О рабочих студиях Вісті (Єлисаветград). № 112. 13 черв. С. 3, 4.
12. Извещения Известия. 1920. № 115. 17 июня. С. 2.
13. К концертам профессора Г. Нейгауза Красный Путь. 1923. № 189. 22 авг. С. 3.

14. Кравченко О., 2018. Культуротворча діяльність Пролеткульту в умовах освітньо-просвітницького руху 20-х рр. XX ст. *Історико-педагогічний альманах*. Вип. 2. С. 31–36.
15. Кравченко О., 2017. Наукове спрямування діяльності Пролеткультівських установ (гурток, студія, робочий клуб, пролетарський університет). *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. Вип. 32. С. 581–589.
16. ЛАВЭ. Искусство и культура. Концерт в пользу голодных Красный Путь. 1922. № 122. 31 мая. С. 2.
17. Лекция-концерт «Мистика в музыке» Известия. 1921. № 144. 30 июня. С. 2.
18. М. Б. Как проведены были вечера 6 и 7 ноября Известия. 1921. № 258. 11 нояб. С. 3.
19. Музыкальный утренник Красный Путь. 1922. № 119. 27 мая. С. 2.
20. [Наказ] Вісті (Єлисаветград). 1920. № 78. 2 мая. С. 2.
21. Наказ Известия. 1920. № 270. 17 дек. С. 2.
22. [Наказ] // ДАКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 88. Арк. 3.
23. Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям Москва: Сов. композитор, 1975. 525 с.
24. Нейгауз Г., 1992. *Воспоминания. Письма. Материалы*. Москва: Имидж, 414 с.
25. О выдаче мандатов на право конфискации, об отпуске для школ, детских столовых, кружков пианино и др. музыкальных инструментов. ДАКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 88. 103 арк.
26. О регистрации и конфискации музыкальных инструментов, февраль-декабрь 1920 г.. ДАКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 87. 79 арк.
27. Об отпуске для клубов, кружков и школ пианино и др. музыкальных инструментов, апрель-декабрь 1920 г. ДАКО. Ф. Р-816. Оп. 1. Спр. 89. 83 арк.
28. Организация «Пролеткульт» Известия. 1920. № 263. 4 дек. С. 2.
29. Н. П. [Пашковский Н. А.] Генрих Нейгауз, пианист Известия. 1920. № 161. 10 авг. С. 2.
30. Приказ Известия. 1920. № 170. 21 авг. С. 2.
31. Театр и музыка. Лекция-концерт: 9 симфония Бетховена Известия. 1921. № 68. 29 марта. С. 4.
32. Трудовая мобилизация культурно-просветительных деятелей Известия. 1920. № 90. 16 мая. С. 2.

REFERENCES

1. Questionnaire for re-registration of musical instruments, 1920[Anketa po pererehistratsii muzychnykh strumentiv, 1920] (1920). StateArchiveof Kirovohrad Region. Fund R-816. Notitia 1. File 88[in Russian].
2. Questionnaire summary of the first lecture-concert for the working people [Anketnaja svodka o pervoj lekcii-koncerte dlja trudovogo naroda](1920).*News[Visti]*. No. 120,June 23[in Russian].
3. The announcement [Anons].(1919). *News[Izvestija]*.No. 85,June 20[in Russian].
4. Archimovich, L.B.& Mamchur, I.A. (1983) *Julius Meitus: Essay on life and work [Julij Mejtus: Ocherk zhizni i tvorchestva]*. Moscow, 136 p. [in Russian].
5. In the subdivision of out-of-school education [V pod'otdele vneshkol'nogo obrazovaniya].(1920). *News[Visti]*.No. 97,May 26 [in Russian].
6. Palace of Science and Art[Dvorec nauki i iskusstva].(1921). *News[Izvestija]*.No. 300,December 30 [in Russian].
7. Palace of Science and Art [Dvorec nauki i iskusstva].(1922). *Red path[Krasnyj Put']*.No. 3,January 4 [in Russian].
8. Palace of Science and Art [Dvorec nauki i iskusstva].(1922). *Red path [Krasnyj Put']*.No. 15,January 19 [in Russian].
9. Dolhikh, M.V. (2020).Musical artists under the watchful eye of the Cheka: on the verge of life and death [Muzychni myttsi pid pylnym okom ChK: na mezhi zhyttia i smerti]. *The years of struggle 1917–1922 in Yelysavetchyna. Ukrainian view. Year 1920. Against the white and red invaders. The third book. Kropyvnytskyi*, pp. 208–223[in Ukrainian].
10. Dolhikh, M.V. (2013). *Neuhaus: variations on the Elisavetgrad theme [Neihauzy: variatsii na yelysavethradsku temu]*. Kirovohrad, 336 p.[in Ukrainian].
11. Zaezdny, M. (1920). About working studios [Orabochihstudijah]. *News[Visti]*. 1920. No. 112. June 13 [in Russian].
12. Notices [Izveshhenija].(1920) *News[Izvestija]*. No. 115,June 17 [in Russian].

13. To the concerts of Professor G. Neuhaus [K koncertam professora G.Nejgauza].(1923) Red path [Krasnyj Put'].No. 189, August 22[in Russian].
14. Kravchenko, O.O. (2018). Cultural activities of the Proletkult in the conditions of the educational and educational movement of the 20s of the 20th century [Kulturotvorcha diialnist Proletkultu v umovakh osvithno-prosvitnytskoho rukhu 20-kh rr. XX st.]. *Historical and pedagogical almanac*. Vol. 2. Vol. 2, pp. 31–36. [in Ukrainian].
15. Kravchenko, O.O. (2017). Scientific direction of activities of Proletarian institutions (circle, studio, work club, proletarian university). *Bulletin of Lviv University. Pedagogical series*. Issue 32, pp. 581–589. [in Ukrainian].
16. LAVJe (1922). Art and culture. – Concert in favor of the hungry [Iskusstvo i kul'tura. – Koncert v pol'zu golodnyh] Red path [Krasnyj Put'].No. 122, May 31 [in Russian].
17. Lecture-concert «Mysticism in music» [Lekcija-koncert «Mistika v muzyke»](1921) *News[Izvestija]*.No. 144,June 30 [in Russian].
18. M.B. (1921). How were the evenings of November 6 and 7 [Kak provedeny byli vechera 6 i 7 nojabrja]. *News[Izvestija]*.No. 258,November 11[in Russian].
19. Musical morning [Muzykal'nyj utrennik] (1922). Red path [Krasnyj Put'].No. 119,May 27 [in Russian].
20. Command [Nakaz]. (1920) *News[Izvestija]*.No. 78, May 2 [in Russian].
21. Command [Nakaz].(1920). *News[Izvestija]*.No. 270,December 17 [in Russian].
22. Command [Nakaz].(1920). State Archive of Kirovohrad Region. Fund R-816. Notitia 1. File 88 [in Russian].
23. Nejgauz, G.G. (1975). Reflections, memories, diaries. Selected articles. Letters to parents [Razmyshlenija, vospominanija, dnevniki. Izbrannye stati. Pis'ma k roditeljam]. Moskva, 525 p. [in Russian].
24. Nejgauz, G.G. (1992).Memories. Letters. materials [Vospominanija. Pis'ma. Materialy]. Moskva, 414 p. [in Russian].
25. On the issuance of mandates for the right to confiscate, on leave for schools, children's canteens, piano clubs and other musical instruments [O vydache mandatov na pravo konfiskacii, ob otpuske dlja shkol, detskih stolovyh, kruzhkov pianino i dr. muzykal'nyh instrumentov]. State Archive of Kirovohrad Region. Fund R-816. Notitia 1. File 88[in Russian].
26. On the registration and confiscation of musical instruments, February-December 1920 [O registracii i konfiskacii muzykal'nyh instrumentov, fevral'-dekabr' 1920 g.].State Archive of Kirovohrad Region. Fund R-816. Notitia 1. File 87 [in Russian].
27. About leave for clubs, circles and schools of piano and other musical instruments, April-December 1920 [Ob otpuske dlja klubov, kruzhkov i shkol pianino i dr. muzykal'nyh instrumentov, aprel'-dekabr' 1920 g.]. State Archive of Kirovohrad Region. Fund R-816. Notitia 1. File 83 [in Russian].
28. Proletcult Organization [Organizacija «Proletkul'ta»] (1920). *News[Izvestija]*. No. 263,December 4 [in Russian].
29. N.P. [Pashkovskij, N.A.] Heinrich Neuhaus, pianist [Genrih Nejgauz, pianist](1920) *News[Izvestija]*.No. 161, August 10 [in Russian].
30. Command [Prikaz] (1920). *News[Izvestija]*.No. 170, August 21 [in Russian].
31. Theater and music. Lecture-concert Beethoven's 6th symphony [Teatr i muzyka. Lekcija-koncert: 9 simfonija Bethovena] (1921). *News[Izvestija]*.No. 68,March 29 [in Russian].
32. Worker mobilization of cultural and educational figures [Trudovaja mobilizacija kul'turno-prosvetitel'nyh dejatelej] (1920). *News[Izvestija]*.No. 90, May 16 [in Russian].

DOLHIKH MARYNA

Dolhikh Maryna, Ph.D. in history of arts, teacher methodologist (musicology), Kropyvnytskyi Music Applied College, researcher The Shymanovskyi Music Culture Museum of Kropyvnytskyi (Kropyvnytskyi, Ukraine).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7290-2407>

THE NEUHAUSES AND PROLETARIAN CULTURE. INTERSECTION POINTS

The article, based on the materials of the local press, analyzes the directions of cooperation of the Yelysavetgrad family of Neuhaus with the Bolshevik regime in 1920–1922. The forms and types of cultural and educational work, typical for the period of the dominance of Proletarian culture as an organization of self-made creativity in the artistic field are depicted in a panoramic view - the activities of workers' groups, studios at clubs, the introduction of lectures-concerts with the practical participation of workers, peasants and soldiers. The introduction of the ideas of proletarian culture in the conditions of the destructive phase of the replacement of professional categories by populist tendencies is considered, which led to the leveling of professional musical art, the loss of positions of importance of consistent professional musical education in contrast to accessible amateurism.

The main trends of the musical life of the town of Yelisavetgrad at the beginning of the Soviet regime were analyzed: the introduction of total control for professional musicians, registration of instruments, military service. Found documents regarding the confiscation of keyboard instruments (grand pianos, pianos, harmoniums) with further squandering and complete destruction of valuable piano instruments on the territory of the region are published.

The performing participation of O.M. and G.W. Neuhaus, representatives of their families and former students in the cycles of historical concerts-lectures «Fires» and «Palace of Science and Art» for the proletarian public is described, the programs and the theme of the events are analyzed. The importance of concerts-clavierbands, chamber performances-rehearsals of H.G. Neuhaus in Yelisavetgrad is interpreted against a background of the processes of educating a new proletarian audience. The reasons for the voluntary-compulsory return of the Neuhaus family as veterans of the pedagogical field to active concert activity are determined.

Keywords: activities of the Neuhaus family, piano art, proletarian culture, confiscation of musical instruments, concerts of Heinrich Neuhaus, registration of musicians, registration of musical instruments.